

Examen VWO

2007

tijdvak 1
woensdag 23 mei
13.30 - 16.00 uur

tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 36 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 71 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

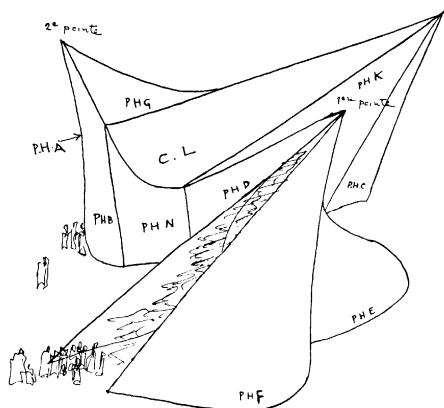
Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Architectuur

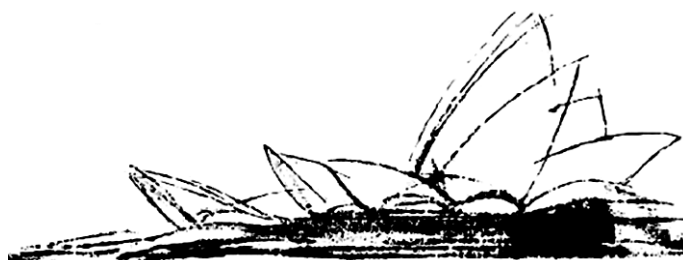
Vragen bij de afbeeldingen 1 t/m 6 en de figuren 1 t/m 3

Op afbeelding 1 en de schets op figuur 1 zie je het *Philips Paviljoen* op de wereldtentoonstelling van 1958 in Brussel. Het is ontworpen door de Franse architecten Le Corbusier en Iannis Xenakis. Op afbeelding 2 zie je het *Sydney Opera House* van de Deense architect Jørn Utzon uit 1973. Op figuur 2 zie je een ontwerpschets van het *Sydney Opera House* die Utzon in 1960 maakte.

figuur 1

figuur 2

Zowel in het *Philips Paviljoen* als in het *Sydney Opera House* is schaalbeton toegepast.

Gezien de functie en vormgeving van beide gebouwen was het gebruik van deze techniek een voor de hand liggende keuze.

1p 1 Leg dit uit.

Het *Philips Paviljoen* op afbeelding 1 kan worden beschouwd als een voorbode van de huidige architectuur die met behulp van computers wordt ontworpen.

2p 2 Noem twee kenmerken van het *Philips Paviljoen* die deze opvatting rechtvaardigen.

Utzon zei over het ontwerpproces van het *Sydney Opera House*: "Het was beeldhouwen. Ik werkte bij het vormgeven als een beeldhouwer en maakte veel modellen."

2p 3 Leg uit waarom het maken van modellen een voor de hand liggende werkwijze was bij het ontwerpen van dit gebouw.

De Amerikaanse architect Frank Gehry is een van de voorlopers in het toepassen van computertechnologie in de architectuur. In 1992 baarde Gehry opzien met zijn ontwerp voor de ingang van het Olympisch dorp in Barcelona dat je ziet op afbeelding 3 en 4: een 54 meter lange en 35 meter hoge, organische constructie van metaal.

De ingang van het Olympisch dorp op afbeelding 3 en 4 kon worden gerealiseerd door gebruik te maken van software uit de luchtvaartindustrie.

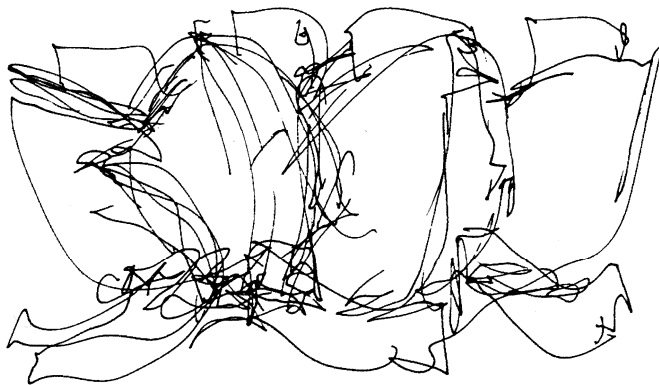
2p 4 Leg uit waarom Gehry gebruikmaakte van deze software.

Het gebruik van computertechnologie gaf architecten nieuwe mogelijkheden bij het ontwerpen.

3p 5 Noem drie van deze nieuwe mogelijkheden.

Op afbeelding 5 en afbeelding 6 zie je de *Disney Concert Hall* uit 2003 van Frank Gehry. Figuur 3 is een schets voor de *Disney Concert Hall*. De gevels van de gebouwen van Gehry hebben een grillige structuur van plooiën en welvingen.

figuur 3

Ook Gehry benadert zijn gebouwen meer als beeldhouwer dan als architect.

Bij het ontwerpen van de *Disney Concert Hall* gebruikte Gehry regelmatig gekreukeld papier in zijn modellen. Hij zegt daarover: “Ik heb de gewoonte om in mijn prullenbak te kijken en te fantaseren over gebouwen en vormen.”

2p 6 Op welke manier heeft Gehry de kenmerken van gekreukeld papier toegepast in de *Disney Concert Hall*?

Roland de Beer, architectuurcriticus van de Volkskrant, schreef over de *Disney Concert Hall*: “Een ding is zeker: met zijn woekering van glanzende bollingen, welvingen en krommingen en in elkaar gezet met hulp van vliegtuigbouwtechniek, is de Disney Hall het visueel markantste muziekgebouw dat ooit werd neergezet. Vrolijker en uitdagender dan de schelpvormige Opera van Sydney.”

Andere architectuurcritici spreken van **neobarokke welvingsarchitectuur**.

2p 7 Noem twee kenmerken van de *Disney Concert Hall* die de aanduiding **neobarok** rechtvaardigen.

Le Corbusier, Utzon en Gehry worden beschouwd als vernieuwende architecten. Maar ondanks het vooruitstrevende karakter van hun ontwerpen rekent de Franse filosoof en stedenbouwkundige Paul Virilio hun werk nog steeds tot de traditionele architectuur. Virilio stelt dat de vormen, de maat, de schaal en de structuren van deze architecten nog steeds gebaseerd zijn op het oude tijd-ruimte besef uit de Renaissance.

- 2p 8 Leg uit welke twee invalshoeken volgens Virilio van belang zijn bij het ontwikkelen van een nieuwe architectuur.

Schilderen met licht

Vragen bij afbeelding 7 t/m 12 en figuur 4 t/m 8

De Engelse schilder John Constable schilderde in 1821 de *Studie van een boomstronk* die je ziet op afbeelding 7.

Schilders als Constable streefden naar een hoge graad van natuurgetrouwheid in hun werk.

- 2p 9 Geef aan waardoor dit streven naar natuurgetrouwheid werd beïnvloed.

Hoewel Constable geen camera heeft gebruikt voor het schilderij op afbeelding 7, geeft het wel de indruk van een fotografisch beeld.

- 2p 10 Noem twee aspecten van de vormgeving van dit schilderij waardoor de indruk van een fotografisch beeld ontstaat.

Van de *Studie van een boomstronk* is gezegd dat deze een voorbode was van een nieuwe mentaliteit onder kunstenaars. Constable zelf zei hierover: "Ik hoop dat ik duidelijk kan maken dat ons beroep (kunstschilder) even wetenschappelijk als poëtisch is."

- 2p 11 Geef aan hoe Constable in de studie op afbeelding 7 toont dat zijn werk **even wetenschappelijk als poëtisch** is.

Het werk op figuur 4 wordt beschouwd als de eerste foto. De opname werd in 1827 gemaakt door de Fransman Joseph Nicéphore Niépce.

figuur 4

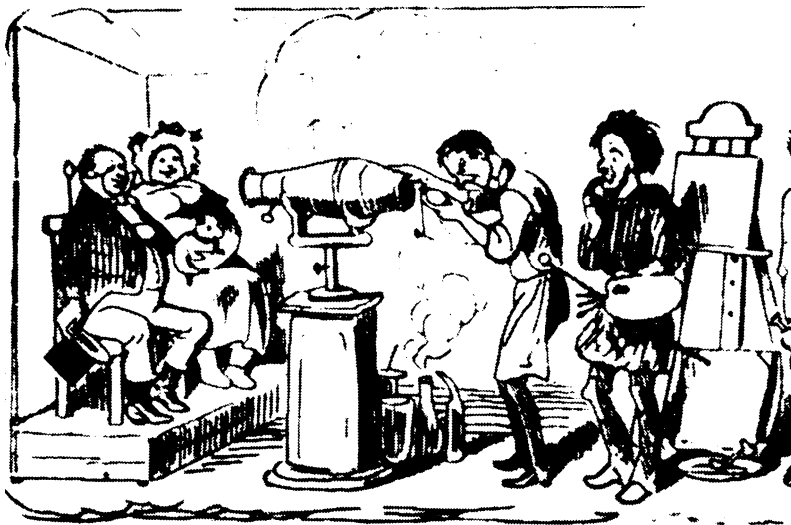

- Beeldend kunstenaars aan het begin van de negentiende eeuw zagen in de opnames van Niépce en anderen geen directe bedreiging voor hun eigen werk.
- 2p 12 Geef hiervoor een verklaring aan de hand van figuur 4.

In de negentiende eeuw wint de portretfotografie snel aan populariteit. Op afbeelding 8 zie je een van de miljoenen daguerreotypieën die in die periode zijn gemaakt.

Op afbeelding 9 zie je een geschilderd portret van de Comtesse d'Haussonville gemaakt door Jean-Auguste Dominique Ingres in 1845. De spotprent op figuur 5 verscheen in 1843. De maker suggereert dat portretschilders niet al te blij waren met de opkomst van de portretfotografie.

figuur 5

- In werkelijkheid ondervonden portretschilders in de negentiende eeuw weinig concurrentie van de portretfotografen.
- 2p 13 Leg dit uit aan de hand van twee verschillen tussen de fotografische en de geschilderde portretten uit die tijd.

Op afbeelding 10 zie je een voorstudie voor het portret van de Comtesse d'Haussonville op afbeelding 9. Deze voorstudie versterkt het vermoeden dat Ingres bij portretten gebruikmaakte van daguerreotypieën.

- 2p 14 Geef aan de hand van afbeelding 9 en afbeelding 10 twee argumenten die dit vermoeden versterken.

In de negentiende eeuw ontstond een discussie over de vraag of de fotografie wél of niet als een serieuze kunstvorm moest worden beschouwd.

- 1p 15 Welk argument werd daarbij door de tegenstanders gehanteerd?

De Nederlandse schilder Breitner heeft tijdens zijn leven duizenden foto's gemaakt. Op figuur 6 en figuur 7 zie je twee kenmerkende foto's van Breitner, genomen aan het einde van de negentiende eeuw. De foto op figuur 8 werd gemaakt door de schilder Witsen, een vriend van Breitner. Breitner gebruikte regelmatig foto's voor zijn schilderijen.

figuur 6

figuur 7

Breitners werk wordt gerekend tot het *Amsterdams Impressionisme*. Uit de keuze van de voorstelling van deze foto's blijkt Breitners belangstelling voor de impressionistische zienswijze.

2p 16 Leg dit uit voor zowel de vormgeving als de voorstelling van figuur 6 en 7.

figuur 8

Bekijk figuur 7, figuur 8 en afbeelding 11.

Breitner gebruikte voor het schilderij op afbeelding 11 waarschijnlijk de foto van figuur 7 voor de achtergrond. Voor de vrouw op de voorgrond gebruikte hij de foto van figuur 8.

Breitner gebruikte fotografie met een ander doel dan Ingres.

2p 17 Leg het verschil uit tussen de wijze waarop Breitner en Ingres fotografie in hun werk toepasten.

De Engelse schilder en graficus David Hockney is voortdurend op zoek naar nieuwe manieren om de visuele werkelijkheid te verbeelden. Fotografie is daarbij een belangrijk middel. Op afbeelding 12 zie je een werk met de titel *Sisters* (“Zussen”) uit 1983. *Sisters* is één voorbeeld uit een serie van tientallen van dit soort afbeeldingen waarin Hockney systematisch onderzoekt hoe onze manier van kijken kan worden verbeeld.

- 2p 18 Hockney wilde, zoals hijzelf zei, “beelden maken die beschrijven hoe we kijken”. Geef aan de hand van twee kenmerken van afbeelding 12 aan hoe Hockney dit probeert te bereiken.

Hockneys fotowerken werden geprezen omdat hij als schilder de fotografie had gebruikt bij het zoeken naar nieuwe wegen om de visuele werkelijkheid weer te geven. Maar de oplossing die hij in *Sisters* laat zien, bouwt ook voort op beeldend werk van kunstenaars uit het verleden.

- 2p 19 Noem twee voorbeelden van beeldende kunst uit het verleden waar dit werk van Hockney op voortbouwt. Geef voor elk voorbeeld één argument.

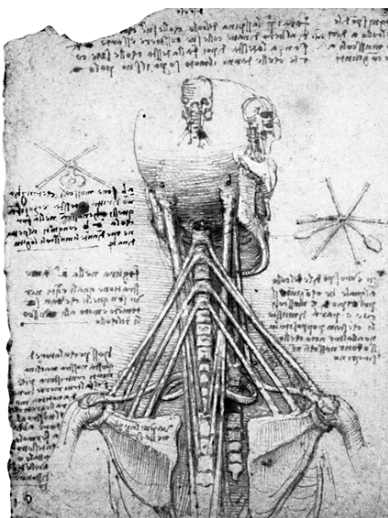
Het lichaam ontleed

Vragen bij afbeelding 13 t/m 17 en figuur 9

Het menselijk lichaam en zijn inwendige structuur hebben de mens altijd gefascineerd. Om de interne structuur van het menselijk lichaam te kunnen onderzoeken was anatomisch onderzoek noodzakelijk, maar tot ver in de middeleeuwen stond de katholieke kerk dit soort onderzoek niet toe.

- 2p 20 Op welke opvatting over het menselijk lichaam was dit verbod gebaseerd?

figuur 9

Op figuur 9 zie je een anatomische tekening van Leonardo da Vinci. In de renaissance spelen kunstenaars een steeds belangrijker rol bij het anatomisch onderzoek.

- 2p 21 Geef hiervoor twee verklaringen.

Op afbeelding 13 en 14 zie je twee schilderijen uit de zeventiende eeuw die behoorden tot de collectie van het Amsterdamse gilde der chirurgijnen. Afbeelding 13 toont *De anatomische les van dr. Sebastiaen Egbertz de Vrij*, in 1619 geschilderd door Werner van den Valckert. Op afbeelding 14 zie je *De anatomische les van dr. Nicolaes Tulp* uit 1632, geschilderd door Rembrandt. De beide schilderijen hingen in de belangrijkste ruimte van het nieuwe gildegebouw: de gildekamer.

Beide schilders kregen de opdracht een portret van een groep wetenschappers te maken. Van den Valckerts portret is een traditioneel groepsportret. Rembrandt wijkt in zijn schilderij op afbeelding 14 af van de manier waarop een groep belangrijke personen in die tijd werd geportretteerd.

3p **22** In welk opzicht wijkt Rembrandts portret af van de traditie? Noem drie aspecten.

Rembrandt wijkt met het schilderij op afbeelding 14 ook af van de traditionele uitbeeldingen van een anatomische les. Uit Rembrandts schilderij spreekt een andere visie op wetenschappers dan uit het schilderij van Van den Valckert op afbeelding 13.

2p **23** Bespreek dit verschil in visie.

In de zeventiende eeuw betekende een opdracht tot het schilderen van een anatomische les zowel voor de schilder als voor de geportretteerde een verhoging van hun prestige.

2p **24** Leg dit uit.

Het schilderij op afbeelding 15 heet *Gross Clinic*. Het werd gemaakt door de Amerikaanse schilder Thomas Eakins in 1875. Het schilderij toont de chirurg en wetenschapper Gross die met zijn assistenten een operatie uitvoert aan het dijbeen van een man.

Volgens kunsthistorici is Eakins' schilderij op afbeelding 15 geïnspireerd op het schilderij van Rembrandt op afbeelding 14, maar de voorstelling van Eakins' schilderij is veel theateraler van karakter.

2p **25** Noem twee aspecten van de voorstelling van het schilderij van Eakins waardoor dit theaterale karakter ontstaat.

Vergelijk afbeelding 14 met afbeelding 15.

De manier waarop Eakins de wetenschapper Gross portretteert op afbeelding 15 maakt duidelijk dat het doel van medische demonstraties in de negentiende eeuw anders was dan in de zeventiende eeuw.

2p **26** Geef aan wat deze verandering inhield.

Gross Clinic van Eakins behoort tot een van de laatste van dit soort schilderijen in de geschiedenis van de beeldende kunst. In de tweede helft van de twintigste eeuw wordt het menselijk lichaam (en soms het lichaam van de kunstenaar) zelf een thema in de beeldende kunst.

Op afbeelding 16 en 17 zie je twee foto's van *La Re-incarnation de Sainte-Orlan*, een tienjarig project van de Franse kunstenares Orlan. Op afbeelding 16 zie je Orlan afgebeeld te midden van afbeeldingen van vijf vrouwelijke iconen uit de kunstgeschiedenis (Mona Lisa, Diana, Psyche, Europa, Venus). Orlans gezicht zal door cosmetische chirurgie uiteindelijk een samenstelling zijn van deze vijf vrouwelijke iconen.

Werken als *La Re-incarnation de Sainte-Orlan* bouwen voort op het theatrale karakter van de Body Art uit de jaren zestig van de vorige eeuw, maar krijgen bij Orlan een multimediaal en een multidisciplinair karakter.

1p **27** Leg uit waarom *La Re-incarnation de Sainte-Orlan* een multimediaal project is.

Het motief van Orlan om zich te laten opereren is van een andere aard dan dat van mensen die plastisch chirurgische behandelingen laten uitvoeren om te voldoen aan een schoonheidsideaal ('make-overs').

3p **28** Leg uit dat Orlan met *La Re-incarnation de Sainte-Orlan* niet streeft naar de ideale schoonheid. Geef drie argumenten.

Orlan geeft met *La Re-incarnation de Sainte-Orlan* een nieuwe inhoud aan het begrip 'zelfportret'.

2p **29** Leg dat uit.

Orlan stelt in haar werk voortdurend religieuze tradities en rituelen ter discussie.

2p **30** Noem twee manieren waarop Orlan in *La Re-incarnation de Sainte-Orlan* religieuze tradities en rituelen ter discussie stelt.

Spiegels van de ziel

Vragen bij afbeelding 18 t/m 26

Tijdens zijn leven tekende Leonardo da Vinci een groot aantal bladen met karikaturale koppen, zoals die op afbeelding 18 en 19, gemaakt omstreeks 1495. Uit deze periode dateren ook studies voor de apostelen, waarvan je op afbeelding 20 en 21 twee voorbeelden ziet.

Vergelijk afbeelding 18 en 19 met afbeelding 20 en 21.

2p **31** Leg aan de hand van de afbeeldingen uit waarom de afbeeldingen 18 en 19 wel, en de afbeeldingen 20 en 21 niet karikaturaal zijn.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

In dezelfde periode dat Leonardo da Vinci zijn koppen tekende, schilderde Jeroen Bosch *de Kruisgang*, die je ziet op afbeelding 22. Het is een voorstelling van Christus die het kruis draagt, omstuwd door een menigte.

Bosch heeft de figuren in de menigte doelbewust karikaturale koppen gegeven. Hij had daarvoor een inhoudelijk motief.

- 2p **32** Leg uit wat Bosch inhoudelijk benadrukt met deze karikaturen. Noem twee aspecten.

Da Vinci maakte weliswaar veel schetsen van karikaturen, maar hij gebruikte ze niet of nauwelijks in zijn uiteindelijke schilderijen.

- 1p **33** Geef één verklaring waarom Da Vinci geen karikaturen in zijn schilderijen gebruikte.

Vanaf de renaissance werd niet alleen het tekenen van de algemene trekken van een kop belangrijk gevonden, maar ook het weergeven van passende gelaatsexpressies. Alberti meende dat gelaatsexpressies zorgvuldig ‘in de natuur zelf’ moesten worden bestudeerd.

- 2p **34** Geef aan waarom door Alberti zo veel waarde werd gehecht aan het weergeven van gelaatsexpressies.

De Amerikaanse kunstenaar Bill Viola onderzoekt gelaatsexpressies in een project dat *The Passions* heet. Op extreem vertraagd afgespeelde videobeelden tonen acteurs, beginnend met een neutrale gezichtsuitdrukking, de ontwikkeling van een bepaalde emotie als vreugde, verdriet, woede of pijn.

In 2000 maakte Viola als onderdeel van dit project een videoprojectie zonder geluid met als titel: *The Quintet of the Astonished* dat je op afbeelding 23 ziet. Het is een hedendaagse vertaling van de manier waarop kunstenaars in de middeleeuwen en de renaissance door gelaatsexpressies emoties verbeeldden. Op de afbeeldingen 24, 25 en 26 zie je drie stills uit deze videoprojectie.

De manier waarop Viola emoties onderzoekt, sluit aan bij de opvattingen van Alberti over het weergeven van emoties.

- 2p **35** Geef voor deze bewering één argument.

Viola beschouwt de klok als de meest ingrijpende technologische ontwikkeling aller tijden, omdat deze onze subjectieve beleving van tijd heeft geobjectiveerd.

- 2p **36** Geef aan hoe het idee van subjectieve tijdsbeleving vorm krijgt in *The Quintet of the Astonished*.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.